

حوزه انقلابی

مسئولیت‌های ملی و فراملی

(مصاحبه‌ها)

به اهتمام
مسعود معینی‌پور

حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی

مصاحبه‌ها

به اهتمام: مسعود معینی‌پور

ناشر

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم

تهیه

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

سرپرستار

محمدباقر انصاری

ویراستار

وحید حامد

لیتوگرافی، چاپ و صحافی

چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب

چاپ اول: تابستان ۱۴۰۱

شمارگان: ۳۰۰

مرجع بهای کتاب: وبگاه رسمی نشر پژوهشگاه

علوم و فرهنگ اسلامی

عنوان: ۷۵۶؛ مسلسل: ۱۱۷۵

نشانی

قم، خیابان معلم، ساختمان ستاد دفتر تبلیغات اسلامی،

نشر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

تلفن و دورنگار: ۳۷۸۳۲۸۳۳-۰۲۵

ص.پ: ۳۷۱۸۵/۳۶۸۸

کدپستی: ۳۷۱۵۶۱۶۵۹۱

مراکز پخش

۱. قم، میدان شهدا، تلفن و دورنگار ۳۱۱۵۱۲۵۰-۰۲۵

۲. تهران، خیابان انقلاب، روبروی در دانشگاه تهران،

پاساژ فروزنده، طبقه همکف، واحد ۳۱۲، تلفن:

۰۲۱-۶۶۹۵۱۵۳۴

وبگاه: www.pub.isca.ac.ir

رایانامه: nashr@isca.ac.ir

فروشگاه مجازی نشر: www.shop.isca.ac.ir

فروشگاه نشر دیجیتال: www.pajoohaan.ir

همه حقوق برای ناشر محفوظ است.

سرشناسه:

عنوان و نام‌پدیدآور:

همایش حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی (۱۳۹۶: قم)
حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی، مصاحبه‌ها/ به اهتمام مسعود معینی‌پور؛ تهیه
پژوهشکده علوم و اندیشه.

مشخصات نشر:

قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۰

مشخصات ظاهری:

۲۵۲ ص.

شابک:

978-600-195-764-2

وضعیت فهرست‌نویسی:

فیا

موضوع:

حوزه‌های علمیه -- ایران -- کنگره‌ها

موضوع:

روحانیت -- ایران -- کنگره‌ها

موضوع:

روحانیت -- ایران -- مصاحبه‌ها

شناسه افزوده:

پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی. پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

رده‌بندی کنگره:

BP ۷/۴

رده‌بندی دیویی:

۲۹۷/۰۷۱

شماره کتابشناسی ملی:

۸۷۱۰۵۰۴

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۱۱
مقدمه.....	۱۵
۱. تحول در دستگاه مسئله‌شناسی و پاسخگویی.....	۱۸
۲. تفسیر سیاسی و اجتماعی از اسلام.....	۱۹
۳. اعتقاد به فقه حکومتی.....	۱۹
۴. تفسیر انزوای طلبانه نداشتن از دین و دینداری.....	۲۰
۵. آگاهی و بصیرت سیاسی.....	۲۰
۶. مردمی و خدوم‌بودن.....	۲۰
۷. مطالبه‌گری اجتماعی.....	۲۱
۸. سیاست‌ورزی اخلاق‌مدارانه.....	۲۱
۹. هدایتگر و ناصح سیاسی بودن.....	۲۱
حوزه انقلابی.....	۲۵
دیدگاه امام خمینی 1.....	۲۵
دیدگاه رهبر معظم انقلاب.....	۳۱

- حوزه انقلابی، برطرف‌کننده نیازهای مردم در همه شئون ۳۷
۱. دفاع از حاکمیت اسلام و ولایت فقیه ۳۸
۲. حمایت از حکومت و انقلاب ۳۸
۳. کادرسازی برای نظام ۳۹
۴. مطالبه‌گری ۳۹
۵. تبیین واقعیت‌ها ۳۹
- حوزه انقلابی، منبعث از تکالیف فقهی و مبانی اعتقادی ۵۵
- استقلال‌خواهی و انقلاب‌زدایی از حوزه، آسیب جدی حوزه انقلابی ۶۷
۱. انقلاب‌زدایی از حوزه ۷۹
۲. تفکر سکولاریستی ۸۱
۳. استقلال‌خواهی حوزه ۸۲
۴. تفسیر باطل و غیر انقلابی از آموزه‌های اسلامی و دینی ۸۲
۵. تفکیک بین کار علمی و عملکرد انقلابی ۸۳
- شناخت حوزه انقلابی، مستلزم تبیین ساحت‌های گوناگون آن ۸۵
- سناریونویسی، لازمه آینده‌پژوهی برای حوزه انقلابی ۱۰۹
- حوزه انقلابی دارای مسئولیت‌های ملی و دینی ۱۲۷
۱. زمینه‌سازی تحقق دولت اسلامی ۱۲۸
۲. حفظ و حراست از نظام ۱۲۸
۳. تبیین حقایق انقلاب ۱۲۹

۱۲۹	۴. مطالبه‌گری
۱۲۹	۵. پالایش فضای مجازی
۱۳۰	۶. حفظ هویت اسلامی و انقلابی
۱۳۱	الف) اجماع حوزوی با هدایت مرجعیت
۱۳۲	ب) برنامه‌ریزی و آمادگی
۱۳۲	ج) برآوردن نیازهای فطری مردم
۱۳۳	د) مقابله با تحجر
۱۳۹	حضور توسعه‌یافته و تخصصی، نیاز حکومت اسلامی
۱۵۱	مبانی حوزه انقلابی، برگرفته از مبانی انقلاب اسلامی
۱۵۳	۱. دینداری، ایمان و اعتقاد به اسلام ناب
۱۵۵	۲. عدالت و عدالت‌خواهی
۱۵۵	۳. حمایت از مظلومان و مستضعفان
۱۵۶	۴. وظیفه‌شناسی
۱۵۷	۵. دشمن‌شناسی
۱۶۰	۶. تعهد به اسلام و مبانی آن
۱۶۰	۷. پیشگامی در حل مسائل و مشکلات جامعه و روحیهٔ ایثار
۱۶۰	۸. اخلاق‌مداری
۱۶۱	۹. اشرافیت‌گریزی
۱۶۱	۱۰. ارتقای علوم فقه و علوم اسلامی متناسب با زمان
۱۶۱	۱۱. مبارزه با التقاط و پاسخگویی شبهه‌ها
۱۶۲	۱۲. ساده‌زیستی

۱۶۲	ارتباط روحانیت با مردم
۱۶۵	حوزه انقلابی، مستلزم حضور طلبه‌های انقلابی
۱۸۰	۱. اعتقاد به حضور حداکثری دین در اداره جامعه
۱۸۲	۲. مجاهدت و استقامت
۱۸۴	۳. هدفمندی و رسالت‌مداری
۱۸۵	۴. اصلاح، تحول‌خواهی و پیش‌برندگی
۱۸۷	۵. نگاه کلان، بین‌المللی و تاریخی
۱۸۹	۶. دشمن‌شناسی
۱۹۰	۷. اعتقاد به سنت‌های الهی
۱۹۱	۸. اراده جمعی و فعالیت گروهی و ساختارمند
۱۹۶	۹. آشنایی تخصصی با معارف دینی
۱۹۷	۱۰. صفات دیگر
۲۰۳	انقلابی شدن تمام اجزا و ساختارها، راهکار ارتقای حوزه انقلابی
۲۱۵	آینده حوزه انقلابی در گرو کنشگری سیاسی حوزه‌های علمیه
۲۲۳	کتابنامه

نمایه‌ها

۲۲۵	آیات
۲۳۰	روایات
۲۳۱	موضوعات

فهرست مطالب ۹

۲۴۶	اعلام و مشاهیر.....
۲۴۹	کتاب‌ها.....
۲۵۰	مکان‌ها.....
۲۵۱	تنالگان.....

سخنی با خواننده

رهبر معظم انقلاب در واپسین روزهای سال ۱۳۹۴ از «حوزه انقلابی» و ضرورت حفظ و تداوم آن سخن به میان آورد. این تعبیر بیش از هر چیزی تداعی‌کننده مناسبات حوزه علمیه و انقلاب اسلامی بود که نوعی مرزبندی مفهومی در میان دو گونه «سیاست‌پرهیزی حوزوی» و «سیاست‌زدگی حوزوی» را نشان می‌داد. بر این اساس حوزه انقلابی چنان ارتباط وثیقی میان انقلاب اسلامی و رسالت حوزه علمیه برقرار می‌کند که نه در گردونه سیاست‌پرهیزی، دچار انزوای سیاسی می‌شود و نه در ورطه سیاست‌زدگی، از عقلانیت سیاسی دور می‌شود.

اگرچه چنین برداشتی از حوزه انقلابی در تأمل اولیه موجه می‌نماید، به نظر می‌رسد نیازمند تحلیل مفهومی دقیق‌تر و موشکافانه‌تر است. بی‌گمان ایضاً مفهومی حوزه انقلابی از یک‌سو نیازمند التفات بیشتر به ابعاد و زوایای مفهومی آن است و از سوی دیگر به نسبت‌سنجی آن با مفاهیم دیگر نیاز دارد. تحلیل یادشده ابعاد گوناگون این مفهوم را آشکار می‌کند و قضاوت و داوری درباره وضعیت کنونی حوزه علمیه و نیز ترسیم آینده‌ای مطلوب برای حوزه علمیه در جهت اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی را ممکن می‌کند.

همایش «حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی» با چنین هدفی تلاش

می‌کند ضمن ایضاح مفهوم و تبیین ابعاد و زوایای حوزه انقلابی، مسئولیت‌های آن را در دو عرصه ملی و فراملی تبیین کند. دست‌اندرکاران این همایش با اذعان به ضرورت بررسی علمی و دقیق مناسبات حوزه علمیه و انقلاب اسلامی در صدد افکندن پرتوی روشن بر مفهوم حوزه انقلابی و تبیین ابعاد و زوایای آن به‌ویژه از منظر مسئولیت‌های فرا روی حوزه علمیه در راستای اهداف و آرمان‌های ملی و فراملی انقلاب اسلامی هستند.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی به سهم خود با تکیه بر ظرفیت‌ها و کسب توانمندی‌های علمی از اندیشه‌ورزی در ساحت علوم و اندیشه سیاسی با رویکردی اسلامی، این همایش را برنامه‌ریزی و برگزار می‌کند. این پژوهشکده در چارچوب اهداف و مأموریت‌های علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و همسو با رسالت و مأموریت دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در سالگرد طرح مسئله «حوزه انقلابی» می‌کوشد حاصل مطالعات و بررسی‌های علمی پژوهشگران و صاحبان‌نظر در این عرصه را در قالب منشورات همایش به جامعه علمی بنماید. در کنار تدوین مقالات علمی درباره محورها و موضوعات مرتبط با همایش، زمینه طرح دیدگاه‌های گوناگون درباره حوزه انقلابی و ابعاد آن در قالب سلسله «نشست‌های تخصصی» با حضور استادان و صاحب‌نظران فراهم شد که حاصل آن از منشورات و دستاوردهای همایش است. در ضمن «مجموعه مقالات» همایش دیدگاه نویسندگان و پژوهشگران فرهیخته را در قالب مقالات علمی-پژوهشی عرضه می‌کند و در نهایت امکان بیان دیدگاه‌ها و مواضع ارزشمند برخی از آیات عظام و استادان گرانقدر در قالب «مجموعه مصاحبه‌ها» فراهم شده است. به نظر دست‌اندرکاران همایش تنوع در قالب‌های سه‌گانه مذکور امکان مشارکت علمی بسیاری از استادان و صاحب‌نظران در عرصه مناسبات حوزه علمیه و انقلاب اسلامی را فراهم کرده است.

بی‌گمان فراهم آمدن زمینه سخن از دیدگاه‌ها و اندیشه‌های ارزشمند در باب حوزه انقلابی در قالب یک همایش علمی در گرو مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده جمع زیادی از فرهیختگان است که در صدر آنها حمایت‌های عالمانه و مسئولانه حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر احمد واعظی، رئیس محترم دفتر تبلیغات اسلامی قرار دارد. مساعدت‌ها و همکاری‌های ارزشمند حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر نجف لکزایی، رئیس محترم پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی بی‌گمان تقویت‌کننده غنای علمی و تسهیل‌کننده فرایند اجرایی همایش به شمار می‌آید. زحمات گران‌سنگ پژوهشگر ارجمند دکتر مسعود معینی‌پور در تهیه و تنظیم مجموعه مصاحبه‌ها فراهم‌کننده بخشی از محتوای علمی همایش بوده است. همچنین تلاش و زحمت حجت‌الاسلام و المسلمین سیدسجاد ایزدهی و دکتر محمود فلاح در ارزیابی و دکتر مختار شیخ‌حسینی در ویرایش علمی اثر حاضر شایسته بیان است. در نهایت همکاری ارزشمند اعضای محترم کمیته علمی و مدیران محترم گروه‌ها، اعضای محترم هیئت علمی، معاون محترم پژوهشی و نشر پژوهشگاه که طبع این نوشتار را به صورت زیبا و آراسته تعهد کرد و کارشناسان و نیروهای اجرایی پرتلاش پژوهشکده به‌ویژه پرویز کاظمی نقش تعیین‌کننده‌ای در برگزاری این همایش داشت. زحمات و مساعدت‌های همه این بزرگواران را ارج می‌نهم و مراتب قدردانی و سپاس خود را تقدیم این عزیزان می‌کنم.

منصور میراحمدی

رئیس پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

و دبیر کمیته علمی همایش

«حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی»

مقدمه

دو نهاد و پایگاه اصلی حوزه‌های علمیه و دانشگاه در آغاز نهضت، رخداد انقلاب، تأسیس جمهوری اسلامی، تثبیت و بقای آن نقش اساسی دارند. بر خلاف کشورهای دیگر که در آنها انقلاب رخ داده و نظام سیاسی تشکیل شده است، در ایران نهاد حوزه و روحانیت به دلیل عمق ارتباط اجتماعی، فرهنگی و مذهبی که با مردم و لایه‌های گوناگون اجتماعی داشت، از پایگاه اجتماعی قوی‌تر و سرمایه اجتماعی بیشتری در نهضت انقلاب و تأسیس نظام سیاسی - اجتماعی جمهوری اسلامی ایران برخوردار بود؛ افزون بر آن تقریباً تمام انقلاب‌های بزرگ دنیا در دو قرن اخیر برای از بین بردن حاکمیت دین بر پا شدند؛ از این رو سازمان و نهاد روحانیت آنها به نوعی به محاق رفتند و اساساً یکی از موضوعات اصلی انقلاب بودند؛ اما در ایران و انقلاب کبیر اسلامی ایران، داستان برعکس بود و محوری‌ترین درخواست مردم و نخبگان اصیل انقلابی، تحقق حاکمیت دینی بود. با این بیان انقلاب اسلامی وضع جدیدی را در ایران رقم زد و تولد انسان و جامعه جدیدی را نوید داد که هم نیازها و مسائل جدیدی با خود به همراه می‌آورد و هم برای شناخت و حل مسائل آن، دستگاه‌های معرفتی موجود حوزه‌های علمیه به تنهایی نمی‌توانند پاسخگو باشند؛ البته این تحول دستگاه معرفتی و هجوم

تفکرات و مبانی و برساخته‌های اجتماعی وارداتی در ایران بی‌سابقه نیست. نگاهی به تاریخ معاصر ایران از دوره صفویه تا مشروطه و تا امروز به ما نشان می‌دهد در ادوار تاریخ این مرز و بوم، تلاش‌های بسیاری برای تغییر نظم معرفتی و اجتماعی ایران شده و در مقاطعی نیز توفیقاتی به دست آمده است. تفکر انقلابی به دنبال تغییر نظم فردی و اجتماعی در جامعه ایران در افق تمدن نوین اسلامی است تا با ورود به حوزه‌های مبانی معرفتی، غایت‌ها، روش‌ها و مسائل و همچنین ورود به حوزه مناقشات عملی زندگی اجتماعی، ظرفیت تمام‌عیار خود را در تمامی حوزه‌های مبنایی و زندگی اجتماعی در معرض نمایش قرار دهد؛ از تغییر تفکر انسان به سوی انقلاب اسلامی تا تغییر ساختار و تأسیس نظام و مدیریت تحولات و تولید مسائل جدید در عرصه داخلی و بین‌المللی برای انسان مسلمان و غیرمسلمان معاصر. انقلاب اسلامی نهادهای سیاسی-اجتماعی، نظام سیاسی و اجتماعی گذشته را از میان برداشت و در نخستین گام خود به نهادسازی‌هایی بر اساس تفکر و مبانی انقلاب اسلامی برای جریان‌بخشی به حکمت عملی مبتنی بر اسلام ناب دست زد. انقلاب اسلامی در ایران نویدبخش تحولات کلان انسان و جامعه در رابطه با خدا، خود و دنیا بود که ثمرات آن در اوان انقلاب در بستر هشت سال جنگ تحمیلی و شکل‌گیری انسان و جامعه مجاهد و ایثارگر بروز و ظهور کرد و این واقعیت را با خود به همراه آورد که اسلام ناب برای پیشرفت ظاهری و باطنی و درونی انسان و جامعه در حوزه‌های فکر، علم، زندگی و معنویت می‌تواند و باید برنامه داشته باشد؛ ضمن اینکه توانست به صورت پیشینی، تغییر و تحول جدی در حوزه بینش‌ها، گرایش‌ها و باورهای اجتماعی ایجاد کند. با این بیان انقلاب اسلامی صرفاً یک ایده ذهنی نیست که توان رویارویی با مناقشات عینی حوزه سیاست، اجتماع و اقتصاد را نداشته باشد؛ بلکه

در عرصه‌های گوناگون، هر جا انسان انقلاب اسلامی، مبتنی بر مبانی آن برای حل مناقشات وارد میدان شده، توانسته است مناقشات را از راهکارهای برآمده از تفکر انقلاب اسلامی که ذیل مکتب اسلام ناب است، حل کند.

سؤال اینجاست آیا این تحولات در انسان و جامعه و نظام پساانقلابی و ظرفیت‌های گسترده آن در عرصه‌های فردی و اجتماعی، بازسازی و روزآمد کردن نهادها و ساختارهای فکری و علمی را مبتنی بر مبانی و ظرفیت‌های تفکر انقلاب اسلامی طلب نمی‌کند و نباید حوزه‌های علمیه که مهد و محور خیمه انقلاب اسلامی است، متناسب با این نیازها بالنده باشد و تحول را در متن و بطن خود پدید آورد؟ حوزه انقلابی و انقلابی‌ماندن حوزه چیزی غیر از این تحول و بالندگی نیست. در تعریف حوزه انقلابی ممکن است برخی این اعتقاد را داشته باشند. اساساً تقسیم حوزه به انقلابی و غیر انقلابی از ابداعات امام خمینی 1 است و حوزه انقلابی امری عارضی است؛ یعنی زمانی که امام راحل ظهور کرد، موضوع انقلابی و غیر انقلابی مطرح شد و اگر انقلاب اسلامی شکل نمی‌گرفت، تقسیم حوزه به انقلابی و غیر انقلابی بی‌معنا می‌شد؛ اما رویکرد مد نظر ما این است که نقش امام نه در تأسیس ارزش‌ها و رویکردهای انقلابی، بلکه در عملیاتی کردن و عینیت‌بخشیدن به این ارزش‌ها و جهت‌گیری‌ها بود؛ وگرنه حوزه و نهاد روحانیت در ماهیت و هویت خود نمی‌تواند غیر انقلابی، یعنی بی‌توجه به ساحات بینش‌ها، گرایش‌ها و رفتارهای انسان و جامعه اسلامی باشد.

وقتی به تناسب تحول عظیمی که در بنیان‌های فکری و روبنایی جامعه ایران در ابعاد فردی و اجتماعی اعم از ساختاری، نهادی، قانونی و... پس از انقلاب اسلامی رخ داده است، از اهمیت و ضرورت تحول حوزه‌های علمیه در عرصه‌های حکمت نظری و عملی صحبت می‌شود، می‌توان دو ویژگی مهم وجه

معرفتی و بینشی و وجه رفتاری و عملکردی برای حوزه انقلابی بیان کرد که ارکان وجه معرفتی و بینشی آن عبارت‌اند از:

۱. تحول در دستگاه مسئله‌شناسی و پاسخگویی

متأسفانه امروز شاهد علوم و عالمانی هستیم که با تغییر انسان و تغییر ماهوی نظام سیاسی اجتماعی پساانقلابی، خود را برای پاسخگویی به انتظارات گسترده‌ای که از یک انقلاب بزرگ اسلامی متوقع است، آماده نکرده‌اند و نه تنها نمی‌توانند بسیاری از مسائل انسان و جامعه پساانقلابی را پاسخگو باشند و ناکارآمد نمایانده می‌شوند، بلکه اساساً توان رسیدن به درک کاملی از آن مسائل به‌ویژه در حوزه حکمت عملی را ندارند؛ از این رو باید با توجه به اقتضائات جامعه پساانقلابی از سویی در منابع، اهداف، روش‌ها و مسائل حکمت نظری و حکمت عملی و از سوی دیگر در نهادها و ساختارهای متولی شناخت و پاسخگویی به مسائل حوزه‌های نظری و عملی، اعم از بر ساخته‌های تمدن اسلامی یا تمدن غربی، بازخوانی جدی صورت بگیرد. از ضعف‌های اساسی نهاد روحانیت در دوره پساانقلابی حیات خود، توسعه نیافتن نهاد علم و ساختارهای مدیریت دانش و تربیت منابع انسانی در گذر از حکمت نظری به حکمت عملی و ایفای نقش در عرصه علمی و عملی به طور توأمان است. حوزه‌های علمیه بنا بود نرم‌افزار پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی را مهیا کنند و در عرصه نظر و عمل، نقشی جدی ایفا کنند؛ اما شاهد آن هستیم که حوزه‌های علمیه با رویکردی تقلیل‌گرایانه به شکل نهادی و ساختاری، نقش خود را در حوزه حکمت نظری محدود کرده‌اند و از حوزه حکمت عملی غافل‌اند. وقتی به سنت پیشین عالمان دینی می‌نگریم، اهتمام آنها را به حوزه حکمت عملی به‌خوبی می‌بینیم؛ هرچند بحث از حکمت عملی در عالم اسلامی به میزان مابعدالطبیعه یا فلسفه اولی شرح و بسط

نیافت، میراث درخور توجهی از تأملات و تتبعات در این حوزه باقی ماند که سیاست مدینه و آراء اهل المدينة الفاضله فارابی، طهارة الاعراق ابن مسکویه و اخلاق ناصری خواجه طوسی در قله‌های آن هستند؛ به علاوه انبوهی از اخلاق‌نامه‌ها و سیاست‌نامه‌ها و فراتر از آنها متونی که بیرون از ترتیبات کتاب‌های درسی و رسمی، ولی هم‌افق با آنها نگاشته شده است که این حوزه را در نظر هر ناظر بیرونی برجسته می‌کند.

۲. تفسیر سیاسی و اجتماعی از اسلام

منظور از تفسیر سیاسی و اجتماعی از اسلام، اعتقاد به پیوند ذاتی (نه پیوند تاریخی) میان اسلام و سیاست است. برخی معتقدند به عنوان حادثه و واقعه چنین اتفاق افتاد که مردم زمان رسول‌الله ﷺ به ایشان اقبال کردند و ایشان را امین خود قرار دادند و پیامبر ﷺ حکومت دینی را تأسیس کرد؛ وگرنه در بطن و متن آموزه‌های دینی، دعوت به تأسیس حکومت و دعوت به تلفیق دین و سیاست نیست؛ بنابراین کسی می‌تواند یک روحانی انقلابی و حوزه‌ای می‌تواند انقلابی باشد که در نگاه معرفتی و پیشی خودش چنین تعریفی از اسلام داشته باشد که اسلام با سیاست عجین است و پیوند آن ذاتی است؛ به بیان دیگر دین وجه اجتماعی و سیاسی دارد؛ نه اینکه سیاست عارض بر دین باشد و اتفاقی تاریخی باشد که در زمانی برای رسول‌الله ﷺ و در برهه کوتاه چهار سال و اندی برای امیرالمؤمنین 7 رخ داد.

۳. اعتقاد به فقه حکومتی

بسیاری به اشتباه گمان می‌کنند فقه حکومتی همان فقه سیاسی است. فقه حکومتی یعنی پیشی که بر اساس آن از منظر حاکمیت به مقوله‌های فقهی نگاه کنند. در چنین منظری حتی مسائل عبادی نیز وجه حکومتی می‌یابند.

۴. تفسیر انزوای طلبانه‌نداشتن از دین و دینداری

برای نمونه در بحث انتظار و مهدویت، از منظر انزوای طلبانه نگاه کردن به مهدویت یک بینش است و از منظر غیرانزوای طلبانه همین مهدویت و انتظار، پویایی و تحرک اجتماعی ایجاد می‌کند. این بینش و وجه معرفتی است که حوزه و روحانی انقلابی هرگز این نگاه انزوای طلبانه را به دین و دینداری ندارد.

۵. آگاهی و بصیرت سیاسی

حوزه و روحانی انقلابی، آگاه و بصیر به شرایط سیاسی-اجتماعی جامعه خودش و جامعه اسلامی است. دشمن‌شناسی که مقام معظم رهبری نیز بر آن تأکید دارد، یکی از زیرمجموعه‌های آگاهی و بصیرت سیاسی است. در وجه رفتاری و عملکردی هم برخی ویژگی‌ها و عناصر تأمین‌کننده حوزه انقلابی هستند.

۶. مردمی و خدمت‌بودن

حوزه فقط در بستر فکر و اندیشه و تولید علم و تقوای فردی و معنویت‌گرایی فردی خلاصه نمی‌شود؛ خدمت یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های رفتاری حوزه انقلابی است. اگر روحانیت شیعه امروز این جایگاه و منزلت اجتماعی را دارد و میان توده‌های مردم مقبولیت دارد و از سرمایه‌های اجتماعی برخوردار است، از آن‌روست که روحانیت در طول تاریخ درخشان شیعه، ملجأ و پناه مردم بوده است و بسیاری از خیرات اجتماعی به دست روحانیت و مرجعیت در بستر جامعه جریان می‌یافته است.^۱

۱. سیدعلی خامنه‌ای؛ بیانات در دیدار جوانان خراسان شمالی؛ ۱۳۹۱/۷/۲۳، در:

۷. مطالبه‌گری اجتماعی

حوزه انقلابی نهادی است که از کارویژه‌های مهم آن مطالبه‌گری امور اجتماعی و زندگی عمومی مردم از حاکمیت و دولت است. فارغ از آنهایی که با انقلاب و نظام مخالف‌اند یا در باب آن ساکت‌اند، روی سخن با آنان است که دل در گرو انقلاب دارند و از اصحاب انقلاب هستند. حوزه باید نهاد و سازمانی باشد که در عین همدلی و همراهی با دولت‌ها و حاکمیت نظام اسلامی، از سر وظیفه و نصیح و خیرخواهی پیگیر و مطالبه‌گر امور اجتماعی توده‌های مردم باشد که متأسفانه این وظیفه در حوزه‌ها به فراموشی سپرده شده است.

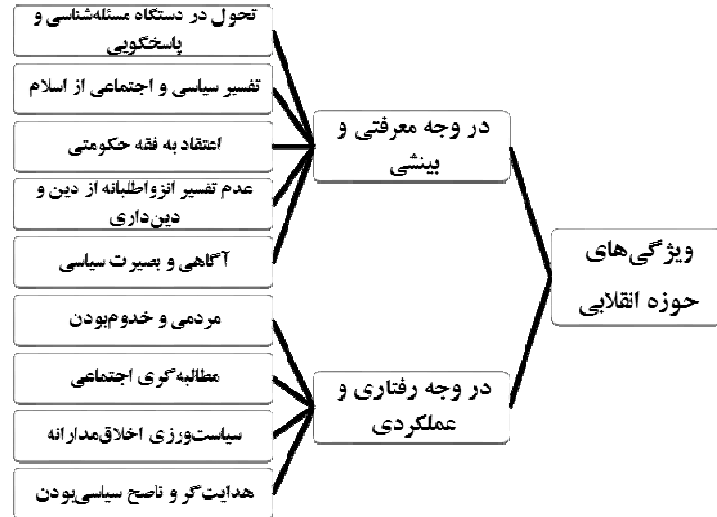
۸. سیاست‌ورزی اخلاق‌مدارانه

آگاهی سیاسی غیر از سیاست‌ورزی است. لازمه حوزه انقلابی، آگاهی سیاسی است، نه سیاست‌ورزی صرف آحاد روحانیان و طلبه‌ها؛ بنابراین حوزه بیشتر از آنکه فعال جناحی سیاسی بخواهد، نیازمند آگاه سیاسی و هادی سیاسی است. در بحث فعالیت سیاسی نیز آن دسته از روحانیان که بنا به تشخیص و وظیفه، فعال سیاسی می‌شوند، باید معنویت‌محور و اخلاق‌مدار باشند. بنابراین آگاهی سیاسی، خصیصه‌ای عام برای روحانیت و حوزه است؛ ولی فعال سیاسی بودن برای انقلابی بودن کافی نیست.

۹. هدایتگر و ناصح سیاسی بودن

کارویژه اساسی روحانیت هدایتگری مردم است و این هدایتگری وجوه گوناگون از جمله وجه سیاسی نیز دارد. روحانی باید در امور سیاسی، هادی و ناصح باشد. اینجا نیز معنا این نیست که روحانیت و حوزه خودشان را به یک

حزب سیاسی تنزل دهند؛ بلکه آن چیزی که شاخص عملکردی و رفتاری روحانی در بعد انقلابی بودن است، هدایتگری و ناصح سیاسی بودن است، نه فعال سیاسی. حوزه و روحانیت باید عهده‌دار رشد، ارتقای فرهنگ سیاسی جامعه و صیانت از ارزش‌های انقلاب باشند.

اصطلاح «حوزه انقلابی» را مقام معظم رهبری در ۲۵ اسفند ۹۴ در دیدار نمایندگان مجمع طلاب قم مطرح کرد و حدود دو سال از بیان این دغدغه مهم می‌گذرد؛ ولی متأسفانه شاهد تغییر محسوس و چشمگیری در جهت‌گیری‌ها و تغییرات سیاست‌گذارانه، قانونی و نهادی و ساختاری در رویکردها و روش‌ها و رفتارهای حوزه‌های علمیه نیستیم. متن پیش رو گفتگوهایی است با برخی از استادانی که دغدغه انقلابی ماندن حوزه را دارند و امیدواریم نتایج این گفتگوها و بیان دغدغه‌ها به منصفه ظهور و ساحت عمل نیز برسد. مهم‌ترین پرسش‌ها در این گفتگوها از حضرات آیات و حجج اسلام محمد یزدی، غلامعلی صفایی

بوشهری، محمود رجبی، عباس کعبی، احمد مبلغی، شمس‌الله مریجی، محمد عالم‌زاده نوری، غلامرضا بهروزی‌لک، عبدالحسین خسروپناه، محسن الویری و سیدسجاد ایزدهی موارد ذیل بوده است. حوزه انقلابی چیست؟ ضرورت آن چگونه به دست می‌آید؟ چه ویژگی‌ها و شاخصه‌هایی دارد؟ حوزه انقلابی در راستای ورود به عرصه‌های عملی چه وظایفی بر عهده دارد؟ تحقق جامعه دینی به معنای اجرای دین در تمام شئون زندگی، چه الزاماتی برای مروجان و مبلغان دین ایجاد می‌کند؟ متولی آموزش، تربیت و ایجاد جریان انقلابی در حوزه‌های علمیه چیست؟ چه موانعی در راه حوزه انقلابی وجود دارد؟

در پایان بر خود فرض می‌دانم از مسئولان محترم دفتر تبلیغات اسلامی و دست‌اندرکاران همایش «حوزه انقلابی؛ مسئولیت‌های ملی و فراملی»، فضیلتی گرانقدری که در این گفتگوها شرکت کردند و همچنین از جناب حجت‌الاسلام آقای مرتضی غرسبان که در تولید و تنظیم گفتارهای پیش رو همکاری کردند، صمیمانه تشکر کنم.

مسعود معینی‌پور

عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم 7